

12. FÉSZEK

Mint a csendes őszi eső, szítál az emlékezet. A művészklub, a Fészek kertjében üldögélve úgy érzem, mi sem változott. Mintha ma is a régi nagyok ülnék körül az asztalokat. Molnár Ferenc monoklija villan harciasan, ahogy ül az asztalnál kissé hanyagul, mégis élesen figyelve az őt környező kavargást, amott a festők asztalnál Iványi Grünwald finom művészeje hajol érdeklődve előre, Márk Lajos viszi a szót, ott ülnek még Markó Ede, Tolnay Ákos, Fényes Adolf és néhány fiatal, akik tiszteletteljesen hallgatják a beérkezett mestert.

A szomszéd asztal csendjét most kitörő kacagás robbantja szét. Feiks Jenő, a kitűnő festő jutott el történetének csattanójához. Mindenki szívből nevet, kivéve az előadót, aki elegánsan és fapofával élvezi sikerét. Ez a finom, kulturált és választékos világfi az irodalmi és zenei szalonok kedvence. Pompás csevegő, elmés közíró, mindenütt jelen van, sőt bokros teendői mellett még a kártyázásra is jut ideje bőven. Csak nyáron tűnik el néhány hónapra, ilyenkor valamelyik kis tájon a megszállottak buzgalmával fest és senkit-nem tűr meg maga mellett. Róla mondta Molnár Ferenc: „Amit Jenő télen összekártyázgat, azt nyáron elfesti”.

Most megint változik a kép. Zsúfolt asztal központjában Heltai Jenő beszél. Mindenki mély odaadással figyel. János bácsi – ahogy Heltait mindenki nevezi – párizsi történeteinek egyikét meséli. Itt nincs hangos derűltség. Az író kedvesen raccsoló, behízelgő hangja szinte simogatja a hallgatót. A történet, mint a legtöbb Heltai mese fordulatos, vidám, bölcs és elgondolkoztató is. Az íróban megvesztegető bájjal elegyedik a poeta a bölcsen rezignált filozófussal.

Beóthy, a felejthetetlen „Vezér”, Törzs Jenő, Csontos, a szakállas Róna bácsi, Lengyel Menyhért, Ligeti Miklós, Ernst Lajos, Lányi Dezső, a nagyszerű szobrász, szegény-szegény Petschauer Attila, a vívó és a többiek mind-mind.

Emerson írja valahol: „Az intézmény valamelyik személyiség meghosszabbított árnyéka”. Ez a tétel a mai Fészek Klubra is igaz: a dicső múlt árnyai a jövőt is körvonalazhatják.

Már húsz éves korom előtt felvettek a Fészek Klub tagjainak sorába. Ez abban az időben nagy dolog volt, igaz én is kissé nagyot mondtam hozzá, már ami születési éveimet illeti. A klub választmánya erősen szelektált. Névtelen, nem „fémjelzett” művész felvételi kérelmét rendszerint elutasították. De az ügynevezett beérkezettek közül is akadtak szép számmal, akiknek a felvételi kérelmét a klub választmánya csökönyösen visszautasította. A Fészek aurája persze a sznobokat is vonzotta. A választmány a pártoló tagokkal szemben még nagyobb szigorú és tartózkodást tanúsított. A vagyon, a társadalmi rang keveset nyomott a latban. Ezért a szegény művészek klubjának tagsága komoly társadalmi elismerést is jelentett. A sznobokat és smokkukat mindez felcsigázta; hogyan szerezzenek klubtagságot.

Ha a felvétel szűrőjén átjutott is, az újdonsült klubtag hetekig vizsgázott még. Látszólag senki sem törődött vele, valójában azonban árgus szemek figyelték minden lépését. A ruhatártól a társalgóig, a portától a kártyaszobáig a tagság szigorú és igényes ellenőrzése mellett zajlottak első lépései és ez a második szigorú vizsgálat határozta meg végérvényesen az új tag helyzetét a klub művésztársadalmában.

Engem, aki belépésem idején a klub legfiatalabb tagja voltam, szembeszökően rossz tulajdonságaim ellenére gyorsan megkedveltek és befogadtak. A művészklub sajátos demokráciája, a művészi kvalitáson kívül nem tűrte meg a társadalmi kiváltságokon, vagy korkülönbségen alapuló tekintélyeket, és így nagyon rosszul járt az a pártoló tag, aki a közéletben gyakorolt jelentős befolyását a klubban próbálta érvényesíteni. Az ilyenfajta tagokat idővel kinézték, kiszekírozták, vagy egyszerűen bojkottálták. Pedig a természetes emberi hibákkal, vagy gyengeségekkel szemben a tagság általában igen megértőnek bizonyult. Mint említettem, velem szemben erre szükség is volt, mert igen szemtelen, beképzelt fiúcska voltam. Ennek ellenére kiforrott és érett mesterek tüntettek ki barátságukkal. Igaz, hogy alávetve magam a klub irratlan törvényeinek, sokat és szívesen zongoráztam a klubban. Esténként majd mindig szólt a zene a Fészek valamelyik termében, sokszor világhírű művészek rögtönöztek kis hangversenyeket, vagy szerzők rendeztek izgalmas bemutatókat. Ezután hadd érzékeltsem a Fészek atmoszféráját néhány történettel.

Május elején szinte a duhajságig jókedvű társaság indult a városligeti vurstli felé. Az ilyen ötletszerű kirándulások a Fészekben napirenden voltak, sőt olyan is előfordult, hogy néhány zenerajongó gépkocsin felruccant délután Bécsbe, ott meghallgattak egy operaelőadást, utána nyaktörő tempóban hajtottak haza, és a hajnali már a Fészekben köszöntötték. Ezúttal a vurstlit illetően Molnár volt a kezdeményező. Úgy látszik, a *Liliom* poétája időnként szükségét érezte, hogy maga alkotta, kedvenc figuráinak színterét közelebből tanulmányozza. Nem emlékszem már pontosan, ki mindenkiből állt a nagy, „zajos társaság”. Feiks Jenő, Kemény Simon, Ernst Lajos, Jób Dani, a robusztus erejű Lányi Dezső szobrász biztosan velünk tartott.

A vurstlit nagy lendülettel és zajjal vettük birtokunkba. A kiváló művészek mint vásott gyerekek vetették magukat rá az angolparkra: kipróbáltunk mindent – a ringlispilt, a céllövöldét, a dodzsemet, és az est fénypontjaként megállapodtunk a pofozó embernél. Ez egy bárgyú arcú óriás volt, hatalmas fejével és valamilyen textíliával kitömött dagadó orcákkal. A vurstli egész közönsége ezeken a kifejezéstelen pofákon vezette le agresszióit. A pofozó ember fölött egy hőmérőszérű skála mutatta a lekent pofonok erejét. Minden ütés után elektromos lámpa gyulladt ki a százasaival növekvő számsor felett; 3000 volt a fősó határ. Természetesen ezt meg sem közelítettük. Minden reményünk társaságunk Herkulesében, Lányi Pipiben összpontosult, akiről a felesége ezt mondta:

– Én úgy féltém ezt a Pipit. Mindig későn jár haza. Egyszer még leüt valakit.

Szóval, Lányi nekidurálta magát –, zütyty! Tényleg szép frász volt, fel is szaladt az elektromos higanyszál vagy 2700-ig. Most Molnár következett. Elegánsan levetette kabátját, ideadta, hogy tartsam. Aztán finoman nekilendítette a karját és lekente a pofont. A lámpa a 3000-es számnál gyulladt ki. Bámulva és csodálattal tekintettünk a kipirult Molnárra, akiből fizikai erőt még legnagyobb tisztelői se néztek ki. A zajos ováció után Feiks Jenő megragadta Molnár kezét:

– Ferikém – kérdezte izgatottan –, hogy csináltad ezt? – A *Liliom* költőjének arcán megjelent a jellegzetes molnári mosoly, s ezt válaszolta:

– Gondolni kell valakire.

Erről jut eszembe egy másik Molnár-történet, melynek ugyan nem voltam szemtanúja, de a Fészekben mesélték, és hitelessége kétségtelen.

A történet színhelye Karlsbad. Mellékszereplője – emlékezetes Fészek-figura – egy Brucksteiner Rezső nevezetű címtábla-gyáros, aki szép, őszhajú, elegáns öregúr volt már történetünk idején is. Kicsit mecénás, kicsit – na, nem is olyan kicsit! – sznob, de valóban szerette a művészetet, jobban a lovakat, és a legeslegjobban a nőket szerette. Sok igazán szép és nemes gavallér gesztusa miatt is megérdemli, hogy nevét fölidézzük, márcsak a „Brukiádák” címmel halhatatlanná vált mondásai miatt is. Nem tudott ugyanis sem németül, sem magyarul, ám két negatív anyanyelvén elhangzott szólásai közszájon forogtak a Fészekben. Brukit szerették a Fészekben, népszerűség övezte, csak Molnár volt tartózkodó vele.

Történt, hogy Bruki Karlsbadban kúrálta valamely szervét. A sétányon bandukolt kiterjedt társaságával, amikor egyszerre megpillantotta Molnárt, aki magányosan jött vele szembe. Bruki sznob szíve repesni kezdett. Molnár már akkor világhírű volt, vele mutatkozni feltétlenül Bruki terveibe illett. Kitérte hát karját, és jellegzetes charme-jával így lelkendezett: – Ferikém! Hát te itt? Hisz ez nagyszerű van. Hol te ebédelsz?

Molnár fanyarul ránézett Brukira, azután mindenki előtt csak ennyit válaszolt:

– Egyedül.

1938-ban egy Antal István nevű újságíró, később sajtófőnök, majd Sztójay kormányában miniszter, rettentő gyalázkodó hangú cikket írt Molnárról valamelyik jobboldali lapban. Aznap este, amikor ez a bizonyos cikk megjelent, felfelé mentem a Fészek lépcsőházában, és találkoztam Molnárral, aki viszont lefelé haladt. A lépcsőn megállítottam:

– Feri bátyám – kérdeztem –, miért nem válaszolsz ennek a szemétnak? Te a tollad hegyére tudnád tűzni!

Molnár feltette a monokliját, és kedvesen raccsoló hangján ezt válaszolta:

– Mondd, kérlek, hallottál te már olyat, hogy a céltábla visszalő?

A második világháború kezdetén, úgyszólván a leplezetlen fasizmus kitörésének előestéjén ragadta el a halál tőlünk a kiváló, zseniális zongoraművészt, Keéri Szántó Imrét. Szabad, büszke szellem volt, finom, egyéni hangú művész, átfogó tudású, borotvaéles eszű, nagyszerű dialektikájú világi. Különös dualizmus, a chopini világot fájdalmasan idéző finom poéta, és a félelmetes szellemi erőket szinte tékozlóan sugárzó, veszélyes debatter egyesült benne, ritka érdekességgel ruházva fel amúgyis vonzó megjelenését. Mint vitapartner felülmúlhatatlan volt. Átfogó tudása, éles logikája, csillogóan villódzó szellemessége ellenfelét percek alatt lehengerelte. A klubban nagy tekintélynek örvendett. Akik ismerték, óvakodtak Keéri Szántóval vitába bonyolódni, csak Molnár volt kivétel. Imádta a szabász zongoraművésszel való szópárbajt, ilyenkor kivirult és gyönyörködött partnere nagyszerű ripszrtjában. És meg kell mondanunk, hogy ezekben a szócsatákban a század egyik legelmésebb embere sokszor verve maradt a porondon.

Történetünk idején a választmány egy ifjú milliionost vett fel pártoló tagnak. Az ifjú Krózus (nevezzük őt egyszerűen aranyifúnak) fezőrködéssel és sikeres tőzsdemanipulációkkal nagy vagyont szerzett. Ez a körülmény erősen fokozta amúgyis kóros nagyságúnak mondható önérzetét. Általában a gazdag dzsentrí szerepét játszotta, több-kevesebb sikerrel, pedig mindenki tudta, hogy kedves papája egy jólmenő szabóság beltagja volt, ahol hősünk zsenge ifjúságában a szabász tiszteletre méltó hivatását töltötte be.

De hát ezek az idők elmúltak. A milliók jótékony homályba burkolták a szabászi kisiklást, és rosszul járt volna az, aki hősünket pályája kezdetén űzött foglalkozására merészelte volna emlékeztetni. Mint említettem tehát, az aranyifjú a klubban való első megjelenésekor leereszkedően mutatta be magát jobbra-balra, mindezt

a dzsentri arrogánsan fagyos modorában, végül pedig kikötött a klub játékszobájában, ahol bridzsparti iránt érdeklődött.

Keéri Szántó Imre ragyogó bridzsjátékos volt (ugyancsak mesteri sakkozó). Partija, amelyből évekkel később a világhírű Fészek-team alakult, nagy kibictábornól övezve mindig az érdeklődés középpontjában állt. Keéri Szántó színesen izgalmas egyénisége a bridzsben is ragyogóan érvényesült. Partnerei is egyenrangú játékosok voltak, gyengébb klasszis hogyan is merészelt volna ebben az együttesben helyet foglalni. Aranyifjunk azonban nem volt tekintélytisztelő. Sasszeme rögtön a nagyasztalon akadt meg, sürgősen bemutatkozott, és óhaját nyilvánította a játszmában való részvételre. Ez már magábanvéve is nagy szemtelenség volt, hiszen, amint mondtam, a partiban csak elismert, nagy képességekkel rendelkező járékos vehetett részt. De Keéri Szántó nem akart udvariatlan lenni, és így kellenlül, de hozzájárult ahhoz, hogy hősünk beüljön partijába.

Azonban már az első kiosztásnál kiderült, hogy aranyifjunk ezt a játékot rosszul, sőt mi több, kellemtlenül rosszul játssza. És Keéri Szántó nem volt az az ember, aki a bridzsasztalnál elkövetett szarvashibákat szó nélkül hagyja.

Megkezdte hát az ifjú leckéztetését. Akik a „tanár urat” ismerték, tudták, hogy itt nincs irgalom. Keéri az aranyifjú bárgyú hibáira sólyomként csapott le. Kérlelhetetlen logikával, pompás elemző készségével bizonyította lépten-nyomon az aranyifjú gyalázatos játékának kilengéseit. Ugyanakkor kipellengérezte és nevetségessé tette. Ostoba ellenérveit szétűzta, mert az áldozat oktalanságában, arrogánsan vitatkozni merészelt.

Egy ízben Keéri Szántó ismételtén rámutatott az aranyifjú egy durva hibájára. A kibichad lélekzetviszafojtva várt, hogy mi minden lesz még ebből. Az aranyifjú, ahelyett, hogy takarodót fújt volna, felismerve Keéri Szántó nyomasztó szellemi fölényét, elhatározta, hogy a végsőkig ellenáll. Lovagias arcot vágott, majd szemére illesztve monokliját, fölényesen így szólt:

– Vegye egyszer és mindenkorra tudomásul, tanár úr, hogy az én véleményem van olyan mértékadó, mint az Öné.

– Mértékveő fiatalember, talán mértékveő – vágta most már bele a gyilkot Keéri Szántó az aranyifjúba.

A kibicek felharsanó hahotája gyászmenetként kísérté vérvörös arccal menekülő hősünket, aki persze soha többé nem merészkedett a nagyasztal tájékára.

Én egyszer megengedtem magamnak, hogy amikor e partiban az én elképzelésem igazolódott be Keéri Szántóéval szemben, így vágtam vissza – utalva egy előzetes vitánkra:

– Hiába, tanár úr, két *tudás* nem fér meg egy csárdában!

E fricskának feltétele azonban a tanár úrral való szoros barátságom volt – a bridzstehetségen kívül.

Egyébként nemcsak bridzs folyt a Fészekben, hanem baccarat is, ami rendőrileg tiltott szerencsejátéknak számított ugyan, mégis „megtúrték” a jobb klubokban és kaszinókban.

A baccarat-szobának köszönhetem barátságomat Somlay Artúrral, aki osztotta Beöthy László halhatatlan igazságát: „Nyerni lehet, veszíteni muszáj, visszanyerni lehetetlen”. Ennek szellemében Somlay a játék végén ahelyett, hogy maradék zsetonjait visszaváltotta volna, zsebvágta őket, mondván, legyen másnap mivel új életet kezdeni. Somlay a nagy veszítők közé tartozott. Rendszerint együtt indultunk a Fészekből, hogy hajnali állomáshelyén még utolérjük Molnár Ferencet a Kossuth Lajos téren levő *Monaco* kávéházban. Itt ő addig tanyázott, amíg el nem fogyott asztaláról az üveg konyak.

Gyakoriak voltak a Fészekben a különböző tréfák – ártatlanok, vagy kevésbé ártatlanok –, de egy-egy tréfa „áldozatának” lenni mindig népszerűséget, szeretetet jelentett – és ez nem ellentmondás. Ez történt Petschauer Attilával is egyszer, aki valóban nagy népszerűségnek örvendő, közkedvelt tagja volt a klubnak. Az eset akkor történt, amikor a magyar kardcsapat olimpiai bajnokságot szerzett, miután már addig is világraszóló sikereket ért el. Ennek a csapatnak volt Petschauer Attila a vezéregyénisége, a sikereknek egyik fő részese – ugyanakkor színes, érdekes egyéniség. Ahogy az lenni szokott, a csapat még haza sem érkezett az olimpiáról, tagjait máris nemzeti hősként emlegették, a sajtó a sikerekkel volt tele, és amikor megérkeztek, díszes ceremóniával, vörös szőnyeggel fogadták őket a pályaudvaron, a tömeg éljenzése közepette. Az érkezést követő napokban vége-hossza nem volt az ünneplésnek, intézmények és magánszemélyek egyaránt versengtek az alkalomért, hogy az olimpiakonok közelébe kerüljenek. Minden és mindenki visszahangozta sikereiket, ők pedig fürödtek a népszerűségben.

Attilának, úgy látszik, hiányzott már megszokott törzshelye, a Fészek Klub, no meg az is csábító lehetett, hogy a patinás klubban is learassa a babérokat, így akkori zúfolt programját megszakítva már a hazaérkezését követő valamelyik nap megjelent a klubban.

Természetesen mi is tudtunk Attila sikereiről, az őt övező glóriáról, sőt messzemenően büszkék voltunk rá, mégis – vagy éppen ezért – a következőt eszeltük ki. Ha Attila megjelenik a klubban, senki sem vesz személyéről tudomást. Sem róla, sem a diadaláról, úgy tekintjük, mintha csak egy kártyaparti közben szaladt

volna ki az utcára cigarettáért. Igyekezünk a tréfába minél több tagot beavatni, de azokat feltétlenül, akikkel Attila valamilyen kapcsolatban állt.

Attila belépett a klubba, és már az is különös lehetett számára, hogy a portás nem ugrott fel, s nem köszöntötte lelkenedve. Mert a köszöntés csak egy formális biccentés volt, s a portás ezután gyorsan az újságjába mélyedt. De ez a közömbösség fogadta Attilát akkor is, amikor befelé haladt a klubban. A tagok látszólag mélyen elmerülve beszélgettek egymással, s vagy nem vették észre Attilát, vagy csak egy hűvös köszönést kapott. A bárpultnál személytelenül nyújtották át italát, s miután egyedül volt, ő kezdeményezett beszélgetést a mixerrel –, de ez a beszélgetés sem akart beindulni. Nagy fájdalom lehetett, hogy Attila fő tartózkodási helyén, a kártyaszobában is mindenki el volt merülve saját partijában, és figyelemre sem méltatták Attilát. Persze nevetésünket alig tudtuk visszatartani, és amikor Attila másfelé nézett, minden szempár őt kísérte. Mindezt Attila nem értette, kínosan feszengett, nem találta a helyét. Majd kitanorgott a társalgóba.

Volt a klubban egy szenilis öregúr, szintén ismert figurája a Fészeknek (nevét nem említem), minden nap bejárt, csendesesen, disztíngváltan viselkedett, és nem sok vizet zavart. Ő volt az, aki éppen a társalgóban tartózkodott, amikor Attila is megjelent. Amikor megpillantotta Attilát, szélesre tárt karokkal odasietett hozzá, és ezt mondta:

– Á! Kedves Attila! Régen nem láttalak! Hol voltál?

Ez sok volt Petschauernek. Választ sem adva, lerohant a lépcsőn és ki a klubból.

Az öregúr ugyanis tényleg nem tudott az olimpiai sikerekről és az azt követő páratlan népszerűségről, másrészt, őt eszünkbe sem jutott beavatni a tréfába. Alakítása így élethűbb nem is lehetett volna.

Később persze Attila is tudomást szerzett a történet háttéréről, és ő volt az, aki a legjobban mulatott.

Talán ismert, hogy szegény tragikusan fejezte be életét. Őt, aki évtizedeken át a magyar nemzeti sport büszkesége volt, a Várban Horthy kormányzónak mindennapi vívópartnere, munkaszolgálatra hívták be később, mint üldözöttet, és ott pusztult. Tragédiája példázza az akkori idők politikai sötétségét.

Kedves színfoltját képezte a Fészek Klubnak az *Amatőr Mágusok Egyesülete*. Ez alatt a szép, hangzatos cím alatt műkedvelő bűvészek rejtőztek, akik azonban mesterségbeli tudásban semmivel sem maradtak el professzionista társaik mögött. Közöttük szép számmal akadtak művészek is: festők, színészek, muzsikusok. Rendszerint félévenként nyilvános előadást rendeztek, ahol bemutatták meglepő, sokszor igen magas színvonalon álló produkciójukat. Ezekben az amatőr-mágus esteken a Fészek Klub színe-java megjelent.

Népszerű kollégám (évtizedek óta külföldön élő hazánkfia), a kítűnő zongoraművész Herz Ottó, kimagasló képességű tagja volt ennek az egyesületnek. Ez a jeles művész valóban meglepő mutatványokat produkált. Rendszerint elképesztő emlékezőtehetségével ejtette bámulatba a nézőket. (Egyszer fogadásból egy nap alatt hibátlanul megtanulta és felmondta Magyarország összes helységnevét.)

Azon a bizonyos előadáson azonban, amelyről kis történetünk szól, egészen másfajta mutatvány került előadásra. Herz Ottó produkciója a következőkből állt: a pódiumon pianínó állt, ennél foglalt helyet a művész, háttal a közönség felé. A terem végében álló kis asztalon nagy tömeg kotta volt felhalmozva, operák, szonáták, szimfóniák. A felszólításra a közönség az asztalhoz járult, kiemelt valaki egy-egy kottát, felmutatta, és a művész rögtön azt a zeneművet kezdte játszani. A produkció valóban bámulatos volt. A hallgatók egymás után járultak az asztalhoz, és Herz Ottó keze alatt felcsendültek a melódiák. A siker leírhatatlan volt. A közönség nem tudott betelni vele.

Végül jött az utolsó, a nagy szám. Herz Ottó felszólította a nézőket, hogy valaki most írjon fel egy zenedarabot, és ő azt fogja elzongorázni. – Talán felkérem erre Keéri Szántó tanár urat – mondta.

Most mindenki Keéri Szántó köré csoportosult. A tanár út elővette noteszét, és szép, kifejező betűivel felírta – *Vecsey: Valse triste*. A következő pillanatban a zongorán már fel is csendült a noteszlapra felírt zenedarab. Egy hölgy Keéri Szántó mellett elképedve megszólalt: – Ezt igazán nem értem.

Erre Keéri Szántó a legtermészetesebben és mindenki által hallhatóan válaszolt: – Ezt értem, mert megbeszéltük. A többit nem értem.

13. A JAPÁN KÁVÉHÁZ – ÉS KÖRNYÉKE

Nem hiába hívták akkor Budapestet a kávéházak városának, mert a Fészek klubon kívül 106 kávéházban bonyolódott, s nem is akármilyen művészetlet. Hogy csak a leglényegesebbeket említsem: elsőnek a *Japán* kávéház, vele szemben a tulajdonosáról elnevezett *Balázs* kávéház, ahová a *Japán* törzsvendégei is gyakran rándultak át, már csak azért is, mert kitűnő konyhája volt; a *New York* kávéház, a *Bucsinszky* kávéház. Például az utóbbiban írt és dolgozott Nagy Lajos.

Most a *Japán* kávéház figuráit idézem fel, annál is inkább, mert bár a Fészekből számtalan út vezetett tovább az éjszakába, én leggyakrabban a közeli *Japán*-ban kötöttem ki.

A harmincas években Heltai Jenő időszámítása szerint éltünk: „A nap felkelt, és mi lefeküdtünk”. Vagyis az akkori Budapest művészetletét Murger: *Bohémvilág*-ának színei jellemezték. Éjfél tájt, ha megérkeztem a *Japán*-ba, többnyire Gombaszögi Ella asztalához léptem. „Ülj le, marha-barom” – fogadott, s mutatott maga mellett helyet a színésznő. De ebben a felszólításban annyi kedvesség és játékosság volt, hogy leültem, és reggelig el se mozdultam onnan. Ellánál bájosabb és nemesebb embert alig hordott hátán a föld. Ha ő nem volt ott, Ráday Imre „szervusz, Öcsike” megszólítással üdvözölt, noha három évvel fiatalabb volt nálam, s én – játékszabályaink szerint –, „kedves bátyámnak” szólítottam őt. Törzsasztalunknál Rátkay Márton, Major Tamás, Vaszary János, Hunyady Sándor traccsolt, römizett, étkezett, s maga az asztal a *Japán* hátsó részében, a páholyok egyikében volt, kilátással a többi törzsvendégre.

Hogy kik is jártak a *Japán*-ba? A *Japán* abban különbözött a Fészekből, hogy bár hemzsegték benne a pesti „figurák”, nem voltak mind művészek. Odajárt például egy Lukács István nevű kövér újságíró, akit a pesti szleng egyszerűen kövér Lukácsnak nevezett. Egyébként Az *Est* című bulvárlap kitűnő tollú és ügyes rendőri riportere volt, aki természetesen furton-fürt sajtóperekbe gabalyodott. Egy ilyen sajtóperéből kifolyólag háromhónapi fogházra ítélték, melyet ő cukorbajára hivatkozva állandóan halogatott. Míg csak ügye egy igen rosszindulatú bírónak nem került, aki a következőket mondta a kövér Lukácsnak: „Ugyan kérem, az anyám cukorbajos volt. A feleségem cukorbajos. És ha éppen tudni akarja, nekem is cukorbajom van”. A kövér Lukács tisztelettudóan válaszolt: „Igen tisztelt bíró úr! Mély sajnálattal veszem tudomásul, hogy a kedves édesanyjának cukorbaja volt. Azt se merném kérségbevonni, hogy a kedves feleségének is cukorbaja van. Az ön cukorbaja is nagy csapás. De nekem speciál nincs cukorbajom”. Erre aztán leülte a három hónapot.

Aztán egy másik kövér is járt a *Japán*-ba, Szenes Ernő nevű színész – (ő volt a *Hyppolit* a *lakáj* című filmben, aki azt mondta: Hippodrom) –, akit szintén megidézték a bíróságra. Ő azonban nem ment el, de még a harmadik, sőt a negyedik idézésre sem. Egy idő múlva annak rendje és módja szerint detektívvé elővezették. Igen zord és humortalan bíró elé került, aki rögtön száz pengő pénzbírságra ítélte. Erre a kövér Szenes sírálni kezdett: „Nagyságos bíró úr, hat nevetlen gyermekem van otthon!” (Egy se volt.) A bíró rárivallt: „Maga azt akarja, hogy elengedjem a pénzbüntetést!” Szenes előrenyújtotta a jobb tenyerét: „Igen, és még valami készpénzt is bíró úr”.

A *Japán* kávéház közismert figurája volt a fotóriporter Paál Sándor, aki azzal alapozta meg hírnevét, hogy a Budapesten inkognitóban tartózkodó walesi herceget – dacára minden rendőri éberségnek – saját szobájában lefényképezte. Tekintélyes nemzetközi botrány lett az ügyből, viszont Paál fotóriporteri tekintélye is meg lett alapozva. Kedves, bár morbid humorú fiatalember volt ez a Paál Sanyi. Fogadott egyszer egy vendéggel, hogy kimegy az Andrassy útra, s ott levetkezik. A tét nem volt csekély összeg. Paál kivitt a kávéházból egy ruhafogast, és rendkívül gondosan vetkőzni kezdett. Levette a kalapját, a télikabátját, a zakóját, kibújta a nyakkendőjéből és az ingéből. . . . és így tovább, mindent szépen fölaggatott a fogasra (mindez télen történt, 8–10 fokban). Már az alsónadrágnál tartott, amikor egy rendőr véget vetett a vetkőzőszámoknak.

Paál máskor a *Moulin Rouge*-ba vezetett bennünket. Ide néha átruccantunk a *Japán*-ból, mert a lokál igazgatója ún. „reziárban” számította a fogyasztásunkat. A „neves művészek” jelenléte ugyanis növelte a lokál forgalmát, mi viszont nemcsak olcsó, de kitüntető kiszolgálásban is részesültünk. Nos, Paál Sanyi valahonnet szerzett egy fehér orvosi köpenyt, s valakit megbízott a társaságból, hogy orvosnak öltözve járja körül a nagyérdemű közönséget, ezzel a szöveggel: „Hölgyeim és Uraim, szíves elnézésüket kérjük, amiért társaságunkhoz egy orvosi felügyelet alatt álló személy is tartozik. Kérem, oda se figyeljenek, ha netalántán furcsán viselkedik”. A hölgyek és az urak kissé meghökkentek, ám többé le sem tudták venni a szemüket Paál Sanyiról. Paál először fehér cipőszeteletet rendelt tejszínhabbal. Mintha szendvicset készítené, a habot

rákente a kenyérre, majd ringlit is hozatott. A ringlibe egy-egy szál gyufát dőött, azután az olajos halat ráhelyezte a tejszínhabos kenyérre. A gyufaszálakat egyenként meggyújtva, hozzálátott a jóízű vacsorához. A látvány olyan elborzasztó volt, hogy a vendégek sietve fizettek, és pánikszzerűen távoztak. A bombasikerre – és az igazgató kérésére – való tekintettel ezt a számot többé nem ismételtük meg. Nyilvánvaló volt, hogy Paál Sanyi el tudja terelni a közönség figyelmét. Nem is akárhányra a műsoráról! Hiszen a *Moulin*-ban kezdte pályafutását Feleky Kamill, Halmi Imre, és nem utolsósorban Alfonso.

És most az írókról, költőkről!

Nagy Endre, a magyar kabaréművészet megalapítója, a *Japán* törzsvendégei közé tartozott. Miközben két halhatatlan könyvét – a *Szerelmesek kalauzá*-t és az *Öregek kalauzá*-t – írta, nyomorgott feleségével, egy szoba-konyhás lakásban. Egyszer mégis rásütött a nap. Egy fordítási munkáért az Athenaeum-kiadó leszámolt a kezébe 2000 pengőt, készpénzben. Első útja természetesen a *Japán*-ba vezetett, ahol rómijátékon az utolsó fillérig elvesztette a honoráriumot. Éjfél után szomorúan bandukolt hazafelé imádott feleségéhez, s amikor belépett a lakásba, neje éppen begyújtotta a vaskályhát, hogy tejeskávét melegítsen rajta. Nagy Endre keservesen leroskadt az egyik székre, előkotorta az utolsó cigarettáját és rágyújtott.

– Látod, Bandikám – mondta a felesége –, ezért nem lesz nekünk soha pénzünk, mert ég a tűz a kályhában, és te mégis gyufával gyújtasz rá a cigarettára.

A *Szerelmesek kalauza* minden olvasóját meggyőzi arról, hogy Nagy Endre a szerelem bölcselője volt. Éppen a szerelem tárgykörében bonyolódottam vitába a kérdés másik nagy szakértőjével, Karinthy Frigyessel a *Japán*-ban. Megtisztelt ugyanis azzal, hogy fölolvasta híres versét, *A prólogus*-t, ami ugye így kezdődik:

*Nem mondhatom el senkinek,
elmondom hát mindenkinek. . .*

– Frici bátyám – mondtam –, a vers gyönyörű, de bármily nevetséges, hogy én adjak tanácsot neked, mégis jobb volna, ha a vers kezdősora így szólna:

*Nem mondhatom meg senkinek,
elmondom hát mindenkinek. . .*

– megmondani ugyanis csak nőnek lehet, még barátak sem!

Karinthy tünődve nézett rám, s így válaszolt: – Azt hiszem, igazad van.

Ha végül is nem lettem Karinthy társszerzője, axiómámat változatlanul fenntartom: megmondani csak nőnek lehet.

A *Japán* egyik magányos farkasa Rejtő Jenő (P. Howard) volt, aki ott, a *Japán*-ban írta reggeltől éjjelig példátlanul népszerű bestsellerjeit.

Rendszeres látogató volt Hunyady Sándor is, aki igen jó barátom volt, ezért hadd időzzek el emlékénel kissé hosszabban.

Hunyady, a nagy novellista, Bródy Sándor törvénytelen fia volt. Anyjának, Hunyady Margitnak, a híres színésznőnek a nevét vette fel, s ezzel maga után vont a súlyos neheztelését. Tehát anyja nevében írta nagyszerű elbeszéléseit, színdarabjait. Pedig ő volt a négy közül az egyetlen Bródy-sarj, aki igazán örökölte apja tehetségét. Hihetetlenül jó ember volt, és elegáns, gyönyörű férfi. Barátságunk idején ment a Vígyszínházban óriási sikerű darabja, a *Feketeszárú cseresznye*, ami pillanatok alatt országszerte népszerűvé és híressé tette. A *Royal Szálló*ban lakott, és reggelenként sorokban álltak a pénzkéregesedők, akiknek ő adott, anélkül, hogy nevüket vagy foglalkozásukat megkérdezte volna. Hunyady különös ember volt. Akárcsak nagy kortársa, Móricz Zsigmond, ő is azok közé tartozott, akik társaságban mindig élesen figyelnek, de önmagukról soha nem beszélnek. Engem valamilyen rejtélyes oknál fogva rögtön meleg barátságba fogadott, és még valami ennél is rejtélyesebb oknál fogva úgy hívott: Nagy Fehér Angyal.

Hunyadyval közös, emlékezetes élményem a következő: Egyszer találkoztunk az ügétőn az első futamnál. Sétálgattunk a tribün előtt. Tizenegy ló volt benevezve. „Herkules” volt a favorit, és futott még egy „Átkos B” nevű ló is a pályán, amely arról volt nevezetes, hogy soha nem futott végig egyetlen kört sem, hanem rögtön az első kanyarból visszavonult az istállóba reggelizni. Nos, miközben beszélgettünk, megálltam az egyik pénztár előtt, és azt mondtam Hunyadynak:

– Sándorka, én meg akarom játszani „Átkos Bét”.

Erre ő felemelte a karját, és így szólt:

– Nagy Fehér Angyal, ezt nem engedem!

Rögtön oda is szólt a kasszának:

– Ne tessék ennek az úrnak tikettet adni!

A kasszás, aki természetesen jól ismert mindkettőnket, bezárta a pénztárfülkét.

Megindult a futam, és bekövetkezett az első csoda: „Átkos B” egy kilométerre leszakadva ugyan, de végigügette az első kört. A célegyenes előtt, a fél kilométerrel vezető „Herkules” kocsija megcsúszott és keresztbe állt a pályán. Minden kocsni nekirohant, csak „Átkos B”-é nem. Ő megkerülte a tumultust, és egy konflis lassúságával, szép kényelmesen betrappolt a célba.

Kiszámítottam, ha „Átkos Bé”-t csak 2 pengővel teszem meg, akkor is 80 000 pengőt nyerek. (A harmadik csoda az volt, ami az ügetőversenyen még nem fordult elő, hogy a totalizátor visszavítette a pénzt, mert „Átkos B”-n egyáltalán nem volt tét.) Hunyady egyébként ezt a történetet megírta.

Visszatérve a *Japán* kávéházhoz, állandó látogatója volt a *Japán*-nak, *Balázs*-nak és a Fészeknek is Reinitz Béla. Kedves és megértő barát volt. Szenvédélyes sétáló, a hajnali órákban gyakran kísértem haza, eközben beszélgettünk. Gyakran eljött hangversenyeimre, ezenkívül imádott bridzsezni. Egyet nem szabadott: ellentmondani neki. Akkor ugyanis még az utcán is megállt, és fortissimo ordította: „Te marha!” Ezután harag, majd rendszerint erkölcsprédikáció következett. De barátságunk a következő napon ott folytatódott, ahol az előző nap abbamaradt. Hogy a megzenésített Ady-versekből olyan kevés van, ez annak is köszönhető, hogy Reinitz nem állhatta a más véleményét, és Adyval is összekülönbözött. Jólehet Adynak ő volt a legavatottabb megzenésítője.

A *Japán* kávéházban a nagy zongoraművészről, Sauer Emilről esett szó. Reinitz elismerte, hogy Sauer nagy Chopin-játékos, én azonban azt találtam mondani: – Béla bácsi, igaz, hogy Sauer ritkán játszik Beethovent, de ha játssza, az gyönyörű.

Erre magából kikelve ordítani kezdett. A szokásos „te marha” bevezetés után lehordott a sárga földig, és már a köszönésemet se fogadta.

Én azonban a dolgot nem hagytam annyiban. Néhány héttel később, Sauer Emilnek volt egy hangversenye a Pesti Vigadó nagytermében. Két páholyjegyet szereztem, este 7-kor bementem a *Japán* kávéházba, odaálltam Reinitz elé, és azt mondtam:

– Béla bácsi, kérlek, gyere velem.

Reinitz zordul nézett rám:

– Hova? – kérdezte.

– Ne kérdezz, Béla bácsi, gyere!

És Béla bácsi jött. Fölmentünk a második emeleti páholyba, és szótlánul vártuk a koncert kezdetét. Sauer Emil hangversenyét Beethoven *Appassionatá*-jával kezdte. Mikor a szonátának vége volt, ránéztem Béla bácsira. Szeme könnyes volt, és megfogta a kezemet:

– Igazad volt, Gyurikám, igazad volt.